

Ooggetuigenles Jagers en Boeren

Vandaag maken we een reis héél ver terug in de tijd. Zó ver terug, dat er nog geen boeken bestonden, geen computers, geen huizen zoals wij die kennen. We gaan naar de prehistorie: de tijd waarin mensen nog niet konden schrijven. Vandaag spelen we 'jagers en boeren'. Ga je mee op avontuur?

Opdracht: De leerlingen spelen mee in het verhaal waarin een aspect van het dagelijkse leven uit de tijd van de Jagers en Boeren centraal staat.



Doelen

- ◆ In deze les onderzoeken we het dagelijkse leven van het tijdvak Jagers en Boeren en sluiten hiermee aan bij lesdoelen 51 en 52.
- ◆ De leerling kan houdingen vergroten zodat ze duidelijk worden voor de toeschouwer.
- ◆ De leerling kan gezichtsuitdrukkingen vergroten zodat ze duidelijk worden voor de toeschouwer.
- ◆ De leerling weet dat bij vertelpantomime één speler een verhaal of gedicht voordraagt dat tegelijkertijd door een of meerdere spelers wordt uitgebeeld. De leerling kan met deze werkvorm een eenvoudige presentatie maken.
- ◆ De leerling oefent om snel met ideeën te komen zonder zelfcensuur.

Materiaal

Je hebt nodig voor vertelpantomime:

- pen en papier per werkvorm
- (eenvoudige) hoofddekels, om het verhaal beter te ondersteunen

Je hebt nodig:

- pittenzak
- per werkgroep:
- pen of potlood
 - papiertje

Bijzonderheden:

- **Inleiding:** In de geschiedenis dramalessen nemen we veelal het kindperspectief als uitgangspunt mee. Vandaar het woord 'ooggetuigenles' en de startvideo: we willen dat kinderen een concreet beeld krijgen maar niet per se de gruwelen uit de geschiedenis uitbeelden.
- **Voorafgaand:** Kies vijf (van de tien) vragen die je in warming up 1 wil gebruiken en kruis die aan.
- **Reserve:** De reserve teamopdracht gebruik je als een werkgroep er niet uitkomt.

De les in fases

Oriënteren

1. Toon het beeldmateriaal van de bouwsteen betekenis en bespreek het kort. Stel vragen als:
 - Hoe heet de periode van de Jagers en Boeren? [Prehistorie]
 - Wanneer was de periode van de Jagers en Boeren? [tot ongeveer 3000 v. Chr.]
 - Hoe communiceerden de mensen in die tijd? [De mensen uit de prehistorie konden wel praten, maar ze hadden nog geen geschreven taal zoals wij. Ze leerden elkaar dingen door te praten, te wijzen of dingen na te doen. Soms maakten ze tekeningen op rotsen of versierden ze hun potten, maar we weten niet precies wat ze daarmee wilden zeggen].
 - Zijn er in Nederland overblijfselen uit die tijd? [Ja: Versieringen op potten of gebruiksvoorwerpen (bijvoorbeeld bij de Bandkeramiekers). Versierde grafheuvels en hunebedden (stenen grafkamers) die misschien een rituele of symbolische functie hadden].
2. Leg de werkwijze uit. Toon het filmpje of herhaal mondeling met de leerlingen de inhoud en de aandachtspunten.
3. Je kunt ook ter illustratie een stukje voordoen.
4. Bespreek het vormdoel of de vormdoelen. Gebruik wanneer nodig de filmpjes. Herhaal in ieder geval de inhoud en de aandachtspunten. Hang de pictogrammen van de besproken aandachtspunten straks op in het speellokaal.

Onderzoeken

Warming up

1. De groep staat verspreid in het lokaal.

Instructie: *Ik stel je straks een vraag, jij antwoord met pantomime: geen geluid, geen spullen.*

Kies 5 van onderstaande vragen.

- Hoe maakten mensen uit dit tijdvak vuur? [Informatie voor leerkracht: met vuurstenen tegen elkaar slaan]
 - Hoe bewerkten mensen uit dit tijdvak de aarde? [Informatie voor leerkracht: met hakken en stokken de grond losmaken]
 - Hoe jaagden mensen uit dit tijdvak op dieren? [Informatie voor leerkracht: met speren en pijlen op groot wild jagen]
 - Hoe verzamelden mensen uit dit tijdvak voedsel uit de natuur? [Informatie voor leerkracht: bessen, noten en wortels zoeken en plukken]
 - Hoe maakten mensen uit dit tijdvak kleding? [Informatie voor leerkracht: huiden schoonmaken, drogen en naaien met beendernaalden]
 - Hoe bouwden mensen uit dit tijdvak tenten of huizen? [Informatie voor leerkracht: takken en huiden samenbinden of muren van klei maken]
 - Hoe maakten mensen uit dit tijdvak werktuigen? [Informatie voor leerkracht: stenen splijten tot scherpe messen of pijlpunten]
 - Hoe verzorgden mensen uit dit tijdvak hun dieren? [Informatie voor leerkracht: geiten en schapen hoeden en beschermen tegen roofdieren]
 - Hoe bewaarden mensen uit dit tijdvak hun eten? [Informatie voor leerkracht: vlees drogen of in kuilen bewaren]
 - Hoe ruilden mensen uit dit tijdvak spullen met elkaar? [Informatie voor leerkracht: ruilmarkten houden zonder geld, maar met producten]
- 2.

Warming up 2

- De groep zit in tweetallen in het lokaal op de grond.
- **Kiezen:** Kies uit een geweldloos instructieverhaal ('water halen') of een instructieverhaal rond jagen (jagen op klein wild).
- **Instructie 1:** A gaat straks zo vertellen dat B het gelijktijdig kan uitbeelden.
- **Voordoen met een leerling:** kies een leerling uit die bij je komt staan, vertel één van de twee instructie voorbeelden, doe dat op een rustig tempo, volg het kind in zijn speltempo.
- **Instructievoorbeeld 1 – Water halen**

"Ik ben vanochtend vroeg opgestaan, want ik moet water halen bij de rivier. Ik pak onze zware kruik van klei. Voorzichtig loop ik over de smalle paadjes tussen de struiken. Bij de rivier buk ik me en schep ik de kruik vol water. Het water glanst in de zon. Met twee handen til ik de volle kruik omhoog. Dan loop ik langzaam terug naar ons kamp, voorzichtig zodat ik niks mors."

- **Instructievoorbeeld 2 – Jagen op klein wild**

"Ik sluip stil door het hoge gras. In mijn hand houd ik mijn speer stevig vast. Ik zie een konijn vlak voor me wegspringen. Snel zak ik door mijn knieën om me te verstoppen. Dan richt ik mijn speer en werp hem met alle kracht naar voren. Als ik het dier raak, ren ik erheen om het op te tillen. Ik draag het voorzichtig terug naar ons kamp."

- Vraag daarna om applaus voor de leerling.
- **Instructie 2:** Ga staan, bepaal wie eerst gaat vertellen en wie gaat uitbeelden. Probeer als verteller iets te verzinnen uit de Prehistorie, veel plezier!
- **Aan het werk:** De tweetallen gaan staan en bepalen verder hun eigen spelsituaties. Na ongeveer 4-5 minuten zijn A en B zowel verteller als speler geweest. Duurt de eerste beurt langer dan 2,5 minuut coach je leerlingen dan bij het wisselen van de rol verteller/speler.

•

Leskern

3. Na deze oefeningen zet je de groep in hoefijzeropstelling.

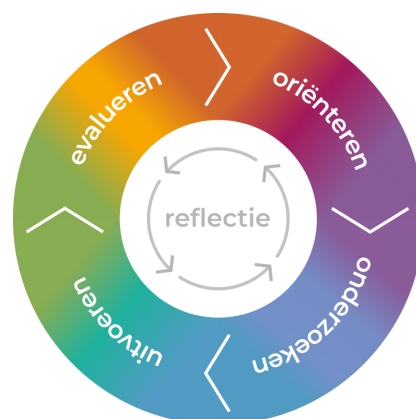
- **Instructie:** De werkvorm waarin jullie een verhaal gaan presenteren is die van de vorige oefening: vertelpantomime. Alleen nu vertelt één speler het verhaal van het opdrachtblad terwijl de rest gelijktijdig uitbeeldt wat die verteller vertelt. De tekst staat op het opdrachtvel. Stel je voor dat kinderen in die tijd een dagboek hadden geschreven of een vlog hadden gemaakt. Dat laatste kan natuurlijk niet maar misschien had die er zo uitgezien als deze opdracht: hoe was het om toen te leven?
- **Extra opdracht:** stel je voor je bent snel klaar met je team dan luidt de extra opdracht als volgt: verzin wat er voorafgaand aan de vertellertekst gebeurt en beeld dat uit. Spreek dan af op welk punt de verteller gaat beginnen met vertellen.
- Maak maximaal 5 teams van 5-6 kinderen en verdeel de opdrachten. Laat ze daarna 10-12 minuten oefenen. Als er te weinig kinderen in een team zitten kan je ervoor kiezen op zelf bij de presentaties de vertellerrol te vervullen.
- **Presentatie:** Blijf dicht bij de verteller om die aan te moedigen en het tempo wat af te zwakken zodat de spelers het synchroon aan de vertelling ook echt kunnen uitbeelden.

Uitvoeren en evalueren

1. De leerlingen spelen hun opdracht voor de klas uit. Laat na iedere presentatie applaudisseren.
2. Bespreek iedere presentatie direct na de uitvoering. Vragen die je kunt stellen:
 - ♦ Wat herken je uit de geschiedenislessen?
Hoe zou het voor een kind geweest zijn om toen te leven?
Welke informatie is nieuw?
Helpt deze les om een beeld van die tijd te krijgen?
 - ♦ Kun je aangeven wat de speler voelt? Waaraan zie je dat?
Kun je zien hoe oud de speler is? Waaraan zie je dat?
Kun je een karaktertrek herkennen in de lichaamshouding? Waaraan zie je dat?
 - ♦ Kun je aangeven wat de speler voelt? Waaraan zie je dat?
Kun je een karaktertrek herkennen in de gezichtsuitdrukking? Waaraan zie je dat?
 - ♦ Wat was sterk verteld? Wat was er sterk aan?
Wanneer in de presentatie waren verteller en spelers mooi op elkaar ingespeeld?
 - ♦ Hoe was het om zomaar je ideeën te roepen zonder er lang over na te denken?
Welke ideeën kwamen onverwacht, welke vond je verrassend?
Welke ideeën vond je eerst ongeschikt (of raar) maar bleken toch in de opdracht te passen?

Spelen met lesfases en lesdoel

- De lesbeschrijving is een richtlijn, geen keurslijf. Voel je vrij de vormdoelen naar eigen inzicht aan te passen.
- Is het doel van een bouwsteen al bekend, dan is een korte mondelinge herhaling voldoende.
- Is het aantal leerdoelen te groot? Beperk dan het aantal vormdoelen (pictogrammen).



Opdrachtkaart 1

Jagers & Boeren team 1: De jacht op groot wild

Korte toelichting:

Jager-verzamelaars jaagden op dieren zoals reuzenherten en oerrunderen. Het vlees was voedsel, huiden en botten werden gebruikt voor kleding, werktuigen en tenten.

Scene 1

Papa vindt sporen in de modder. Grote, diepe afdrucken. Hij zegt dat het een reuzenhert is. We zijn met de mannen meegegaan door de sneeuw, stil en voorzichtig. Ze dragen speren en pijl en boog. Mijn adem zit hoog in mijn borst. Mijn voeten trillen bijna van spanning.

Scene 2

We verstoppen ons achter de struiken. Heel stil. Daar rent het hert voorbij! Mijn oom gooit zijn speer. Raak! Iedereen juicht en rent ernaartoe. Ik zie de adem van het dier in de koude lucht verdwijnen. Het is gelukt, we hebben eten.

Scene 3

Boven het vuur hangt het vlees. Het ruikt sterk. Papa snijdt stukken af. Mama wast het bloed van haar handen met sneeuw. Ik kijk naar de huid van het hert. Morgen gaan we die schoonmaken. Misschien wordt dat mijn deken.

- **Tips verteller:** Volg het speltempo van de spelers, vertel op een rustig tempo: jij past je aan.
- **Tips spelers:** Duidelijke gezichtsuitdrukkingen, houdingen en gebaren.
- **Extra opdracht:** speel wat zich vóór de verteltekst van een scene afspeelt en studeer dat ook in, spreek een gebaar af wanneer de verteller start met vertellen.



Opdrachtkaart 2

Jagers & Boeren team 2: Wonen in een tent

Korte toelichting:

In de Steentijd trokken mensen rond en woonden in tijdelijke tenten van takken en dierenhuiden. Ze leefden samen met hun familie bij het vuur.

Scene 1

De wind fluit om de tent. Het is koud. Ik kruip tegen mama aan. Het vuur midden in de tent knettert zacht. Opa gooit er nog een stuk hout op. Buiten hoor ik de uilen roepen. Ergens loopt een dier. Mijn vader gebruikt een steen om de punt van een speer een speer mee te maken. Opa vertelt van vroeger.

Scene 2

Mijn zusje heeft vandaag gehuild. Iedereen werd wakker. Er lekte water door het dak. Papa spant extra huiden op de tent. Nu drupt het alleen nog bij de ingang. Mama zegt dat we verder trekken zodra de zon weer komt. Ik ga wat hout zoeken om het vuur aan te houden.

Scene 3

We slapen met z'n allen op de grond. Mijn plek is tussen opa en mijn broer. De geur van rook zit overal. Zal ik fruit pakken? Stiekem stap ik over de slapers heen en pak fruit. Ik zie de sterren door een gat in het tentdak. Morgen gaan we weer verder trekken, zegt papa.

- **Tips verteller:** Volg het speltempo van de spelers, vertel op een rustig tempo: jij past je aan.
- **Tips spelers:** Duidelijke gezichtsuitdrukkingen, houdingen en gebaren.
- **Extra opdracht:** speel wat zich vóór de verteltekst van een scene afspeelt en studeer dat ook in, spreek een gebaar af wanneer de verteller start met vertellen.

Opdrachtkaart 3

Jagers & Boeren team 3: Vee houden

Korte toelichting:

Sommige mensen werden boer. Ze hielden dieren zoals koeien en schapen voor melk, wol en vlees. Daar moest goed voor gezorgd worden.

Scene 1

Elke ochtend loop ik met papa naar het veld. Onze koe staat daar al te wachten. Ze weet dat we komen. Ik pluk het sappigste gras voor haar, want ze houdt van mals eten. De kinderen van verderop zijn er ook, ze schieten pijlen naar een boom. Dan helpt papa me met het melken. De emmer wiebelt een beetje, maar de melk spettert erin. Ik vind het geluid mooi klinken.

Scene 2

De schapen zijn mijn taak. Ze lopen vlak bij onze tent, zodat ik ze goed in de gaten kan houden. Als er eentje afdwaalt, roep ik hem terug met een stok tegen de stenen. Gisteren had één schaap modder op z'n vacht – ik heb hem helemaal schoongemaakt. Oom zei dat ik later een goede herder word.

Scene 3

Vandaag heb ik het jongste schaap eten gegeven. Hij is kleiner dan de rest, met zachte wol die tussen mijn vingers kriebelt. Toen ik hem een handvol gras gaf, duwde hij zijn neus tegen mijn been. Mama lachte en zei dat hij me lief vindt. Ik denk dat ik hem Flokje ga noemen. Flokje is nu mijn favoriete dier.

- **Tips verteller:** Volg het speltempo van de spelers, vertel op een rustig tempo: jij past je aan.
- **Tips spelers:** Duidelijke gezichtsuitdrukkingen, houdingen en gebaren.
- **Extra opdracht:** speel wat zich vóór de verteltekst van een scene afspeelt en studeer dat ook in, spreek een gebaar af wanneer de verteller start met vertellen.



Opdrachtkaart 4

Jagers & Boeren team 4: Akkers bewerken

Korte toelichting:

Lang geleden begonnen mensen akkers te bewerken en gewassen te verbouwen, bijvoorbeeld graan. We eten brood van het graan dat we op het land verbouwen.

Scene 1

Vandaag ben ik met moeder op de akker. Ze zegt dat het belangrijk is om het land netjes om te ploegen. Ik moet haar helpen met de hark. We werken heel lang, de schapen kijken. Mijn schaap is blij, maar loopt in de weg. Mijn moeder wil daar iets op verzinnen zegt ze.

Scene 2

We gaan gewassen zaaien! In de aarde maak ik met mijn vingers een kuiltje, andere kinderen helpen mee. Daar strooi ik de zaadjes in. Daarna maken we het weer dicht.

Scene 3

We slaan met stenen stokken in de grond, de schapen krijgen een eigen stukje grond. Iedereen helpt mee. Even later komt zus aanlopen met de mand. Ze heeft de gewassen geoogst. Het zal niet lang duren voordat we van het graan brood kunnen bakken! Dat is lang geleden!

- **Tips verteller:** Volg het speltempo van de spelers, vertel op een rustig tempo: jij past je aan.
- **Tips spelers:** Duidelijke gezichtsuitdrukkingen, houdingen en gebaren.
- **Extra opdracht:** speel wat zich vóór de verteltekst van een scene afspeelt en studeer dat ook in, spreek een gebaar af wanneer de verteller start met vertellen.

Opdrachtkaart 5

Jagers & Boeren team 5: In het dorp

Korte toelichting:

In de nieuwe steentijd (rond 5300 v. Chr.) wonen mensen in kleine dorpen. Ze leven niet meer als jagers, maar als boeren met vaste huizen van hout en leem. Ze werken op het land, zorgen voor hun dieren en helpen elkaar in het dorp.

Scene 1

Ik stap de hut uit. Onze hutten staan dicht bij elkaar. Het pad ertussen is modderig van de regen. Ik zie buurvrouw een mand met graan naar de opslag dragen. Mijn broer roept me: we gaan de geit voeren. Overal in het dorp hoor ik geluiden van mensen die werken.

Scene 2

Ons huis ruikt naar rook en kruiden. Papa maakt het vuur aan, mama stampet graan fijn met een steen. Mijn zusje wiegt het kleintje in haar armen. Ik help met het vegen van de vloer. Door de spleten in het dak zie ik het licht naar binnen vallen. Buiten hoor ik de kippen scharrelen.

Scene 3

Vandaag bouwen we samen een nieuw huis voor oom. We geven stokken door van hand tot hand. Iemand mengt leem met water en stro. Het plakt aan mijn voeten. Als de muur klaar is, lachen we en eten we brood bij het vuur. In ons dorp doen we alles samen.

- **Tips verteller:** Volg het speltempo van de spelers, vertel op een rustig tempo: jij past je aan.
- **Tips spelers:** Duidelijke gezichtsuitdrukkingen, houdingen en gebaren.
- **Extra opdracht:** speel wat zich vóór de verteltekst van een scene afspeelt en studeer dat ook in, spreek een gebaar af wanneer de verteller start met vertellen.



Opdrachtkaart 6

Jagers & Boeren (reserve): Akkers bewerken en huis bouwen!

Korte toelichting:

We bewerkten het land met eenvoudige werktuigen, zoals een hak en een ploeg.

Scene 1

Vandaag werk ik lang op het land. Ik hak de grond om met mijn hak, zodat we onze velden straks kunnen inzaaien. Dat hakken is zwaar werk! Iedereen is dat aan het doen, het geluid klinkt fijn.

Scene 2

Samen met de rest ploeg ik de velden. Vader trekt de ploeg vooruit, terwijl ik help om gleuven in de aarde te maken. Ik hoop dat er goed gewas op zal groeien. Iedereen werkt hard vandaag.

Scene 3

We maken een vaste hut, we blijven voor altijd op deze plek! Eerst hout hakken en samenbinden. Papa maakt klei nat en gooit het tegen de muur. We bouwen zo een huis! Ik mag helpen met het dak van stro.

- **Tips verteller:** Volg het speltempo van de spelers, vertel op een rustig tempo: jij past je aan.
- **Tips spelers:** Duidelijke gezichtsuitdrukkingen, houdingen en gebaren.
- **Extra opdracht:** speel wat zich vóór de verteltekst van een scene afspeelt en studeer dat ook in, spreek een gebaar af wanneer de verteller start met vertellen.